

УДК 336:330

Карлін Микола,
доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0002-1421-1066
e-mail: karlin.lutsk@gmail.com,

Стащук Олена,
докторка економічних наук, професорка,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0003-2622-7353
e-mail: Olena.Staschuk@vnu.edu.ua

Наталія Проць,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0003-3897-6482
e-mail: Vyshnevska.Nataliya@vnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-04-103-110>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В «СТАРИХ» КРАЇНАХ ЄС В ПЕРІОД КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ ТА ЗМІН В ОПОДАТКУВАННІ

Вступ. Повномасштабна війна Росії проти України в 2022-2025 рр. змусила владу нашої країни піти на скорочення соціальних видатків та на підвищення податків (насамперед непрямих), що погіршило рівень фінансової безпеки більшості домогосподарств України. В статті на основі аналізу таких категорій як «фінанси домогосподарства» та «фінансова безпека домогосподарства» розкрито особливості забезпечення останньої у так званих «старих» країнах ЄС у період економічних криз та економічних спадів в XXI ст. До «старих» членів Європейського Союзу відносяться ті країни організації, які вступили до ЄС до 01.05.2004 р.

Мета. Метою дослідження є аналіз досвіду «старих» членів ЄС з питань фінансової безпеки домогосподарств в умовах економічних криз і спадів та шляхів їх подолання в XXI столітті. Це важливо й тому, що Україна в 2023 р. отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що накладає на нашу країну обов'язок дотримуватися стандартів Європейського Союзу в податковій та соціальній політиці, не допускати значного розшарування в доходах домогосподарств в період криз, що поки характерно для України.

Методи. У ході дослідження використано такі загальнонаукові методи пізнання, як: узагальнення та порівняння, аналізу, системний підхід.

Результати. В статті також виявлені ризики у функціонуванні фінансів домогосподарств у більш заможних та менш заможних країнах Європейського Союзу насамперед в період криз 2008-2009 рр. та в 2022-2024 рр. і економічного спаду в 2020-2021 рр. На основі цього аналізу для влади України обґрунтовані напрями оптимізації видатків домогосподарств у вказаний період під впливом державної політики скорочення державних видатків в період криз. Значна увага в статті приділена змінам в оподаткуванні доходів громадян в «старих» країнах ЄС та їх вплив на фінансову безпеку домогосподарств під час фінансової нестабільності, що важливо взяти до уваги в нашій країні.

Висновки. Все це дало можливість обґрунтувати необхідні зміни у забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств України в період кризи 2022-2024 рр. та під час відновлення її економіки з урахуванням досвіду «старих» країн ЄС.

Ключові слова: домогосподарства, фінансова безпека, економічні кризи, доходи домогосподарств, оптимізація доходів домогосподарств, «старі» члени ЄС, Україна, Європейський Союз, оподаткування, фінансова безпека домогосподарств.

Karlin Mykola,
Doctor of economic sciences, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,

Professor of the Department of Finance
Lutsk

Olena Stashchuk,
Doctor of economics, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk

Prots Nataliia,
Associate Professor, Ph.D. in Economics,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of Finance,
Lutsk

PECULIARITIES OF ENSURING THE FINANCIAL SECURITY OF HOUSEHOLDS IN THE “OLD” EU COUNTRIES DURING THE PERIOD OF ECONOMIC CRISIS AND CHANGES IN TAXATION

Introduction. Russia's full-scale war against Ukraine in 2022-2025 forced our country's authorities to cut social spending and raise taxes (primarily indirect taxes), which worsened the level of financial security of most Ukrainian households. The article, based on the analysis of such categories as “household finances” and “household financial security”, reveals the peculiarities of ensuring the latter in the so-called “old” EU countries during economic crises and economic downturns in the twenty-first century.

The purpose of the article. The purpose of the study is to analyze the experience of the “old” EU members in terms of household financial security in the face of economic crises and recessions and ways to overcome them in the twenty-first century. This is also important because in 2023 Ukraine received the status of a candidate for EU membership, which imposes on our country the obligation to comply with EU standards in tax and social policy, to prevent significant stratification in household income during crises, which is still typical for Ukraine.

Methods. The study used such general scientific methods of cognition as generalization and comparison, analysis, and a systematic approach.

Results. The article also identifies the risks in the functioning of household finances in wealthier and less wealthy countries of the European Union, primarily during the crises of 2008-2009 and in 2022-2024 and the economic downturn in 2020-2021. Based on this analysis, the author substantiates for the Ukrainian authorities the directions for optimizing household expenditures during this period under the influence of the state policy of reducing public spending during crises. The article pays considerable attention to changes in income taxation in the “old” EU countries and their impact on the financial security of households during financial instability, which is important to take into account in our country.

Conclusions. All of this made it possible to substantiate the necessary changes in ensuring the financial security of Ukrainian households during the crisis of 2022-2024 and during the recovery of its economy, taking into account the experience of the “old” EU countries.

Keywords: households, financial security, economic crises, household income, household income optimization, “old” EU members, Ukraine, European Union, taxation, financial security of households.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними проблемами. Військова агресія Росії проти України в 2022-2025 рр. змусила українську владу піти на скорочення соціальних видатків та на підвищення податків (насамперед непрямих), що погіршило рівень фінансової безпеки більшості домогосподарств України. Тому важливо проаналізувати досвід «старих» членів ЄС з цих питань в умовах економічних криз та шляхів їх подолання в XXI столітті. Це важливо й тому, що Україна в 2023 р. отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що накладає на нашу країну обов'язок дотримуватися стандартів Європейського Союзу в податковій та соціальній політиці, не допускати значного розшарування в доходах домогосподарств в період криз, що поки характерно для України. Водночас, треба враховувати той факт, що для більшості домогосподарств України характерна заощаджувальна функція, що посилилася в умовах воєнного стану. З одного боку, це забезпечує певний рівень їх фінансової безпеки, а, з іншого боку, не дозволяє українській державі використати ці ресурси для

виходу з кризового стану. За різними оцінками, на руках у населення України знаходиться більше 100 млрд дол США, які поки не вдається залучити для відновлення економіки нашої країни. Крім того, певна частина членів українських домогосподарств тримає свої кошти в криптовалюті, а доходи від операцій з нею поки не оподатковуються. Отримані від цього кошти можна було перенаправити на фінансову допомогу малозабезпеченим членам домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початком повномасштабної війни Росії проти України в 2022 р. суттєво погіршилася фінансова безпека домогосподарств нашої країни, що вимагає пошуку шляхів оптимізації державної соціальної та податкової політик, які б мінімізували фінансові втрати домогосподарств у цей складний період. Важкість вирішення вказаної проблеми полягає в тому, що згідно теорії фінансів для виходу з економічних криз держава повинна підвищувати податки та зменшувати соціальні видатки. Для України це виглядає непосильним завданням, оскільки більше 60 % населення відносять себе до бідних. Тому важливо проаналізувати досвід «старих» членів ЄС з цього питання та використати окремі його елементи в Україні в сучасних умовах. Суттєвий вклад у дослідження доходів і видатків домогосподарств внесли такі зарубіжні та українські вчені, як: Д. Акерлоф, В. Андрущенко, Г. Беккер, О. Біттер, А. Вдовиченко, В. Вишневський, О. Гладун, С. Делан, О. Десятнюк, Т. Єфременко, Д. Канеман, О. Кириленко, Т. Кізима, В. Корнеєв, А. Крисоватий, Дж. Нейман, Е. Лібанова, І. Луніна, Е. Моргенштерн, К. Санстейн, Н. Серватинська, А. Соколовська, Р. Талер, А. Тверські, Н. Ткаченко, В. Федосов, Л. Черенько, К. Швабій, Р. Шиллер, С. Юрій та інші. Водночас менш дослідженою проблематикою у фінансовій науці є взаємозв'язок фінансів домогосподарств з їх фінансовою безпекою в період економічних криз та виходу з них, що особливо актуально для сьогодення в Україні.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження особливостей подолання економічних криз та спадів виробництва в «старих» країнах-членах ЄС та використання їх досвіду для забезпечення фінансової безпеки українських домогосподарств. Відповідно, завданнями статті є: уточнення змісту категорії «фінансова безпека домогосподарств»; дослідження взаємозв'язку фінансів домогосподарств з їх фінансовою безпекою в період економічних криз та виходу з них; аналіз досвіду «старих» членів ЄС з цих питань в умовах економічних криз та шляхів їх подолання в XXI столітті.

Виклад основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фінансова безпека домогосподарства є складовою фінансової безпеки держави. Остання, як визначає провідний український спеціаліст з цієї проблематики О. І. Барановський, на макроекономічному рівні характеризує стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем [1, с.33]. Відповідно, стан тих чи інших підсистем фінансової безпеки країни впливає на фінансову безпеку домогосподарств. Крім того, фінансова безпека домогосподарств залежить як від фінансової безпеки в регіоні проживання родини, так і від фінансової безпеки територіальної громади, де знаходиться домогосподарство, оскільки рівень фінансового забезпечення регіонів і територіальних громад як в «старих» членах ЄС, так й в Україні суттєво різняться. Зокрема, у нашій країні рівень ефективності використання бюджетного потенціалу територіальних громад за доходами досить низький, проте щодо кожного з податків результати різняться і можна зауважити різні тенденції [2, с. 27]. Все це суттєво впливає на відмінності у фінансовій безпеці домогосподарств у різних регіонах України, що особливо посилюється в період широкомасштабної війни Росії проти нашої країни.

Виходячи з аналізу зарубіжних та українських наукових публікацій, фінансову безпеку домогосподарств, на наш погляд, можна визначити як їх спроможність покривати свої поточні витрати своїми доходами і при цьому мати можливість відкласти певну частину доходів у різних формах на майбутнє. Зрозуміло, що в умовах фінансової кризи ці можливості домогосподарств суттєво зменшуються. Тому на допомогу найбільш нужденним повинна прийти держава. Фінансові ресурси домогосподарств формуються і використовуються під впливом багатьох чинників, які можна поділити на дві групи. До першої відносять людський капітал, а до другої належить макроекономічна політика держави [3, с. 7]. Якраз остання націлена на фінансову безпеку домогосподарств в умовах кризових явищ в економіці. Тому важливо оптимізувати її вплив та мінімізувати фінансові втрати домогосподарств. Водночас, треба враховувати той факт, що в умовах

ринку держава не має прямого впливу на розподіл доходу домашніх домогосподарств, хоча вона старається за рахунок різного роду фінансових допомог зменшити різницю в їх доходах між різними регіонами країни. Насамперед це характерно для «старих» країн Європейського Союзу, які за допомогою коштів з бюджету та з відповідних фондів ЄС стараються мінімізувати відмінності в доходах домогосподарств у своїх регіонах, хоча це викликає відцентрові тенденції у деяких із них (Каталонія в Іспанії, Фландрія у Бельгії, Ломбардія та Венето в Італії, заморські території у Франції, передусім Нова Каледонія).

За показником ВВП на одну особу країни ЄС ділять на дві групи. До першої відносяться 12 країн-лідерів, рівень ВВП на одну особу вищий за середній по Європейському Союзу. До другої групи відносяться країни-аутсайтери, які приєдналися до ЄС після з 2004 р., а також Італія, Греція і Португалія [4, с. 161]. Унаслідок світової фінансової кризи 2008-2009 рр. уперше з початку інтеграції ЄС пережив найважчий період, що змусило цю організацію прийняти захисні заходи проти розпаду Єврозони, а бюджет на 2014-2020 рр. став меншим за попередній [5, с.83].

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. негативно вплинула на фінансову безпеку домогосподарств «старих» країн ЄС, досвід яких з її подолання важливо проаналізувати для виходу України з економічної кризи в 2025 р. та наступні роки. Це важливо тому, що тільки за 2022 р. ВВП нашої країни зменшився майже на 30 %, а його зростання в наступні роки в інтервалі 3-4 % не сприятиме підвищенню фінансової безпеки українських домогосподарств, що провокуватиме подальший виїзд працездатного населення з України. Водночас, домогосподарства нашої країни можуть суттєво підвищити рівень своєї фінансової безпеки, якщо направлять свої заощадження на розвиток фінансового ринку України. Разом з тим, за час війни українські банки змогли залучити в банківську систему лише 106 млрд грн строкових вкладів населення. Натомість, на придбання іноземної валюти населення з початку війни спрямувало понад 581 млрд грн. Причиною цього негативного явища для фінансової системи України є недовіра населення гривневим активам все більше і більше [6]. Подібна тенденція суперечить практиці «старих» країн ЄС, де домогосподарства стараються вкладати свої заощадження в банки, пенсійні та страхові фонди, інші інструменти фінансового ринку, щоб убезпечити свою фінансову безпеку на майбутнє. Крім того, світовий досвід показав, що через високі фіксовані витрати й складність податку на додану вартість, його оптимальна ставка повинна складати 10-15 %. Тільки в цьому випадку можливе зменшення витрат на його стягнення до 2 % від одержуваних від нього доходів [7, с. 132]. Тому плановане в Україні підвищення ПДВ на 2 % (з 20 % до 22 %) є дуже дискусійним. На наш погляд, було б доцільним піти за прикладом «старих» країн-членів ЄС, де введена трьох ступенева шкала ПДВ: 5-8 % для товарів повсякденного попиту; 14-18 % для інших товарів; 22-25 % для товарів підвищеного попиту. В період криз та економічних спадів такий підхід до ПДВ захищає передусім доходи домогосподарств, в яких проживають малозабезпечені верстви населення.

У 2008-2009 рр. дуже серйозні фінансові проблеми виникли в насамперед в Ірландії, яка не в повній мірі дотримувалася стандартів Європейського Союзу в економічній політиці, хоча у попередні роки мала одні із найвищих темпів розвитку в ЄС. Тому уряд країни змушений був піти на скорочення соціальних виплат та підвищення окремих податків та зборів, що негативно позначилося на фінансовій безпеці домогосподарств. Крім того, у вересні 2010 р. Ірландія стикнулася й з іпотечною кризою, що потягнуло за собою банкрутство багатьох банків. Криза 2008-2009 рр. призвела й до необхідності підвищити податки в Ірландії протягом 2011-2014 років у рамках переговорів про надання країні міжнародної фінансової допомоги від МВФ та ЄС на рівні 85 млрд. євро. Відповідно, ставка ПДВ була підвищена з 21 % в 2010 р. до 23 % в 2014 р. Разом з тим, Ірландія залишила податок на прибуток підприємств на рівні 12,5 %, оскільки проти його підвищення виступили великі іноземні компанії, зареєстровані в країні. Також, в країні було введено новий податок на нерухомість, а також підвищені акцизи. Крім того, було заплановано зменшення бюджетних видатків майже на 20 % протягом 2011-2014 рр., скорочена кількість державних службовців, зменшені виплати на дітей та безробітним тощо. У результаті цих та інших заходів у 2010 р. Ірландія отримала багатомільярдний кредит від ЄЦБ та МВФ за ставкою 5 % річних. У наступні роки фінансова ситуація в Ірландії покращилася, що позитивно позначилося на фінансовій безпеці домогосподарств

Криза 2008-2009 рр. змусила уряд Іспанії суттєво скоротити соціальні пільги. В країні в 2012 р. були підвищені деякі податки та обмежені державні видатки. Зокрема, підвищення ПДВ дало додатково в бюджет країни в 2013 р. 7,3 млрд. євро. Негативно вплинула на економіку Іспанії пандемія коронавірусу у 2020 р., тому країні була надана значна допомога із фондів ЄС. Якщо в 2019 р. державний борг країни по відношенню до ВВП складав 95,5 %, то в грудні 2020 р. він дорівнював 117,1 % до ВВП країни. Це стало результатом надмірного зростання дефіциту бюджету, який у 2020 р. склав 10,3 %. Криза 2008-2009 рр. негативно позначилася на банківському сегменті фінансового ринку Іспанії, що негативно позначилося й на фінансовій безпеці домогосподарств. Тому влада країни була змушена надати фінансову допомогу провідним іспанським банкам.

Криза 2008-2009 рр. негативно вплинула на всі складові фінансової системи Греції, в тому числі на фінансову безпеку домогосподарств. Відповідно, під впливом кредиторів, влада Греції була змушена піти на суттєві скорочення соціальних виплат, підвищення податків, скорочення державних видатків, розпочати масову приватизацію тощо. Для зменшення державного боргу влада країни змушена була піти на масову приватизацію державної та комунальної власності, на галузеву реструктуризацію, на підвищення багатьох податків, на зменшення соціальних виплат. Значну фінансову допомогу Греції надав ЄС та МВФ, але вона була надана з умовою проведення країною низки непопулярних реформ. Одна із таких реформ стосувалася оподаткування майна грецької церкви. Заходи з подолання кризових явищ у 2010-2016 рр. негативно позначилося на рівні життя населення Греції. За ці роки доходи населення знизилися на 37 %, а кількість робочих місць зменшилося на 25 %, що призвело до зростання безробіття. В 2015 р., щоб отримати фінансову допомогу від ЄС в розмірі 86 млрд євро, влада Греції пішла на докорінну зміну своєї пенсійної системи. Було підвищено пенсійний вік, збільшено розмір страхового внеску на оздоровлення, відмінена можливість раннього виходу на пенсію. Крім того, грецький уряд об'єднав кілька пенсійних фондів в один і скоротив розмір додаткових пенсійних витрат. Завдячуючи непопулярним реформам, в 2016 р. в Греції перший раз за попередніх 5 років зріс ВВП.

Заходи з подолання кризи 2008-2009 рр. призвели до зростання бідності в Португалії на 40 %, а за межею бідності опинилося 800 тис. осіб. В 2012 р. при затвердженні бюджету були прийняті найжорсткіші за попередні 30 років заходи економії. Зокрема, було передбачено скорочення соціальних програм, збільшення робочого дня на 30 хвилин, урізання бонусів для тих громадян, щомісячний дохід яких перевищує 1000 євро. З 11 % до 18 % зросли соціальні внески із зарплати працівників, а реальні доходи працівників впали на 7 %. В 2013 р. в бюджеті на цей рік також було передбачено скорочення соціальних виплат, зокрема, виплат по безробіттю, по хворобі тощо. Так, для тих, хто заробляє понад 150 тис. євро в рік, ставка прибуткового податку з громадян була підвищена з 40 % до 45 %. Нестабільність фінансової системи країни та постійні зміни в податковій системі призвела до того, що за 2001-2016 рр. громадяни вивели в офшори 50 млрд євро. Податкові втрати Португалії від цього за 2004-2016 рр. склали 1,3 млрд євро. Загалом, майже 24 % ВВП країни направляється в офшори, що вимагає удосконалення податкової системи країни.

Провідні країни ЄС виділили значні кошти для домогосподарств для подолання негативних наслідків пандемії коронавірусу. Так, на подолання цієї пандемії у березні 2020 р. Німеччина виділила 550 млрд євро на допомогу населенню та бізнесу. У зв'язку з пандемією коронавірусу уряд Франції у березні 2020 р. також надав деякі пільги домогосподарствам. Зокрема, було надано оплачуваний лікарняний з першого дня для всіх батьків, діти яких знаходяться на карантині. Водночас, у результаті пандемії коронавірусу у Швеції в 2020 р. ВВП країни знизився у річному вимірі тільки на 0,5 %, що у певній мірі було пов'язано з тим, що уряд країни не зупиняв роботу підприємств і транспорту, на відміну від більшості країн світу. Влада Швеції зробила наголос на дотримання громадянами відповідних санітарних норм, що пояснювалося високим рівнем довіри населення до уряду. У зв'язку з негативними наслідками карантину щодо подолання пандемії коронавірусу уряд Іспанії у травні 2020 р. затвердив виплату базового доходу для найбідніших. Очікувалося, що до 1 млн сімей отримуватимуть виплати, що буде коштуватиме уряду від 3 до 3,5 млрд євро на рік. Базовий дохід буде становити мінімум 462 євро на людину і максимально 1015 євро на сім'ю. Загалом, через коронакризу кожному п'ятому іспанцю загрожує бідність з доходом менш як 8871 євро на рік. У результаті пандемії коронавірусу у 2020 р. ВВП країни зменшився у річному вимірі на 4,1 %.

Пандемія коронакризи в 2020 р. погіршила економічну ситуацію в Ірландії, в тому числі й домогосподарств. Тому в країні в 2020 році було внесено кілька тимчасових змін до сплати ПДВ, щоб спробувати допомогти підприємствам, які постраждали від Covid-19. Так, з 1 вересня 2020 року до кінця лютого 2021 року діяло тимчасове зниження стандартного ПДВ: з 23% він був знижений до 21% в рамках липневого набору заходів стимулювання уряду. Сюди відносяться: продаж автомобілів; одяг для дорослих; електротовари; бензин і дизельне паливо; алкоголь і тютюн; більшість предметів домашнього вжитку; продукти харчування; багато професійних послуг і телекомунікацій; податок на приріст капіталу. Водночас фінансова допомога ЄС та МВФ дозволила Ірландії швидко вийти з кризи. Важливо й те, що держава протягом певного періоду стала виплачувати більшу частину зарплати працівникам, що втратили роботу.

В Австрії у 2020 р. у зв'язку з необхідністю подолання наслідків пандемії коронавірусу видатки були збільшені на 20 млрд євро. Крім того, позитивом забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Австрії є те, що сім'ї, які не можуть придбати чи орендувати житло, але мають відповідну роботу та дітей, можуть отримати житло в кооперативах, заплативши певний внесок та регулярно вплачуючи комунальні платежі. Загалом, негативно вплинули на доходи домогосподарств в Австрії світові кризи 2008-2009 рр. та 2020 р. Однак влада Австрії компенсувала частину цих втрат домогосподарствам з бюджетів всіх рівнів та соціальних фондів, зокрема, з фонду страхування по безробіттю.

Цікавим є досвід Італії щодо допомоги домогосподарствам в період пандемії коронавірусу. Так, уряд Італії у березні 2020 р. у зв'язку з коронакризою прийняв програму підтримки домогосподарств, яка, зокрема, передбачала наступні заходи. Уряд призупинив виплату позик та іпотечних кредитів компаніями та сім'ями завдяки державним гарантіям для банків, а також збільшив кількість коштів, які фірми виплачують працівникам, що тимчасово не можуть працювати через карантин. Батькам пропонувався спеціальний ваучер на 600 євро для компенсації послуг няні. Батьки, що працюють у приватному секторі, можуть йти в оплачувану відпустку та отримати до 50 % надбавки, якщо дитині до 12 років. Усі працівники із загальним доходом не більше 4000 євро, які продовжили працювати у березні 2020 р. під час надзвичайної ситуації, могли отримати бонус у розмірі до 100 євро.

У зв'язку з пандемією коронавірусу в світі Фінляндія у березні 2020 р. виділила 15 млрд євро на порятунок економіки та домогосподарств. Всім підприємцям, включаючи фрілансерів, надали право тимчасово отримувати допомогу по безробіттю. Ці заходи були розраховані на три місяці. Соціальний захист безробітних був покращений за рахунок того, що скасували карантинний термін по безробіттю. Також, робочий стаж, необхідний для отримання цієї допомоги, скоротився до 13 тижнів. Пенсійні виплати роботодавців у приватному секторі скоротили на 2,6 %, починаючи з червня 2020 р. Пенсійні внески були відстрочені на 3 місяці. Це стосувалося й роботодавців публічного сектору Фінляндії. Фірми отримали можливість перенести сплату податків за березень-травень 2020 р. на більш пізніший термін. Всі ці заходи фінансувалися за рахунок кредитів, які взяла держава.

Заслугове на увагу досвід Бельгії щодо забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в період економічних криз. Так, коронакриза 2020 р. негативно позначилася на доходах громадян Бельгії, але держава за рахунок своїх коштів частково зменшила фінансові втрати домогосподарств. Подібне робилося державою й під час світової фінансової кризи в 2009-2009 рр. Мінімальна зарплата у Бельгії переглядається двічі на рік. Сума прибуткового податку залежить від сімейного стану працівника. Найманий працівник у повному обсязі користується всіма видами соціальної допомоги незалежно від суми сплачених коштів. Велику зацікавленість викликає система медичного страхування Бельгії, за якою відшкодовується 75% суми медичних витрат. Сто відсотків встановлено для чотирьох категорій: вдів і вдівців, сиріт, пенсіонерів, інвалідів. Законом встановлюється сума медичних гонорарів, які сплачуються лікареві або медичному закладу, а все, що перевищує цю суму, сплачує сам пацієнт.

Серед країн ЄС на особливу увагу заслугове оподаткування доходів домогосподарств у Нідерландах та особливі відносини між платниками податків та податковими органами, які сприяють зменшенню ухиленню від податків. У податковому законодавстві країни всі прибуткові податки діляться на три основні кошики. До кошику 1 відносяться доходи й витрати від роботи й житла, до яких належать: зарплата, пенсія, соціальні допомоги тощо; витрати й доходи від власного

житла, в якому власних постійно проживає; прибутки від підприємницької та інших видів діяльності; періодичні виплати й допомоги, як, наприклад, аліменти; витрати на підтримку рівня доходів. Із суми цих статей доходів і витрат віднімаються витрати, наприклад: витрати на дитячий садок/ясла; витрати, пов'язані з роботою і житлом; інші види витрат, пов'язані з особистою ситуацією платника податків. Ці доходи оподатковуються в розмірі, що залежить від їх рівня і складають від 32 до 52 %. До кошика 2 потрапляють як доходи, так і витрати, пов'язані з володінням значною часткою капіталу в підприємстві. Оподатковуються дивіденди й виграти від підвищення курсу акцій, віднімаються з податків програші від зниження курсу акцій. Щоб потрапити до цієї категорії (кошика), потрібно володіти значною кількістю (не менше 5%) акцій підприємства. Такі доходи оподатковуються в розмірі 25%. До кошика 3 відносяться доходи від накопичень та інвестицій. До них належать: акції, облігації, гроші на ощадних рахунках; вкладення в нерухомість (крім житла, в якому проживає платник податків); страхові поліси й накопичення, що не потрапляють в інші кошики. Ці доходи оподатковуються в розмірі 1,2% від суми заощаджень, що перевищують 17600 EUR. Заслуговує на увагу й механізм виплати допомоги по безробіттю у Нідерландах. В країні діє закон, який зв'язав компенсацію через незайнятість зі стимуляцією пошуку робочого місця. Відмова безробітного від «відповідної» роботи означає закінчення видачі йому державної допомоги. Чим довше індивідуум залишається незайнятим, тим ширше розсовуються рамки визначення «відповідна» для нього роботи. Невиконання останньої умови спричиняє надалі відмову від виплати йому допомоги через безробіття.

Різке підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. та війна Росії проти України в 2022 р. призвели до значного підвищення цін на енергоносії у більшості країн ЄС. Багато з них ввели економічні санкції проти РФ, хоча це негативно вплинуло на їх фінансову безпеку, в тому числі на фінансову безпеку домогосподарств. Тому ряд «старих» країн ЄС ввів певні види допомоги на енергоносії для домогосподарств, щоб забезпечити їх фінансову безпеку. Так, уряд Швеції у зв'язку з різким підвищенням цін на електроенергію в світі в кінці 2021 р. – на початку 2022 р. вирішив компенсувати власникам будинків рекордно високі рахунки за електроенергію. Були компенсовані за грудневі (2021 р.), січневі та лютневі (2022 р.) рахунки. Компенсація розраховувалася за шкалою, що базується на споживанні електроенергії домогосподарствами. Найвищий рівень компенсації був запропонований тим, хто використовує понад 2000 кВт/год на місяць.

Суттєве підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. в світі зумовило значне збільшення витрат іспанських домогосподарств на комунальні послуги, що призвело до страйків. Причиною стали зростання витрат на енергоносії та різке підвищення інфляції, яка в Іспанії зросла до найвищої позначки за останні кілька десятиріч. Так, у грудні 2021 р. інфляція вже склала 6,7 % порівняно з груднем 2020 р. – найбільше за останні майже 30-ть років. Індекс споживчих цін вже дев'ять місяців перевищує 2 %, які ЄЦБ вважає максимальним показником. Головним чинником зростання цін називають подорожчання електроенергії, що в свою чергу впливає ще на низку груп товарів. Тому держава була змушена частково компенсувати ці додаткові витрати, насамперед для малозабезпечених верств населення.

Висновки та пропозиції. Дослідження особливостей виходу з економічних криз «старих» членів ЄС вказує на те, що основними з них є зменшення фінансування домогосподарств та підвищення податків на їх членів при одночасній фінансовій підтримці малозабезпечених верств населення, що потрібно взяти до уваги в Україні при подоланні кризи 2022-2024 рр. Водночас, треба враховувати той факт, що для більшості домогосподарств України характерна заощаджувальна функція, що посилилася в умовах воєнного стану. З одного боку, це забезпечує певний рівень їх фінансової безпеки, а, з іншого боку, не дозволяє українській державі використати ці ресурси для швидкого виходу з кризового стану. До збільшення ПДВ у період економічних криз треба підходити виважено і розглядати цей варіант як тимчасовий, тільки для подолання негативних наслідків цих криз для фінансів домогосподарств. Складнішим питанням є підвищення акцизів у період економічних криз, що практикується у багатьох «старих» країнах ЄС, і, відповідно, застосовується в Україні. На наш погляд, підвищення акцизів у період економічних криз повинно кореспондуватися з темпами зростання заробітної плати в країні, інакше буде стимулюватися тіньове виробництво та споживання підакцизних товарів. Вкрай складною проблемою при виході із кризи є скорочення соціальних видатків, для чого треба передбачити запобіжні заходи для стабілізації доходів

малозабезпечених верств населення, що практикується в «старих» країнах ЄС. Останнє насамперед проявилось в «старих» країнах ЄС при подоланні негативних наслідків світової фінансової кризи 2008-2009 рр., економічного спаду в 2021 р. та кризи 2024-2024 рр.

Джерела та література:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення): монографія. Київ: Київ. Нац. торг-екон. ун-т, 2004. 759 с.
2. Гринчишин І. М., Біль М. М., Лешук І. В., Патицька Х. О., Попадинець Н. М. Потенціал територіальних громад: оцінювання та напрями підвищення ефективності використання: науково-аналітична доповідь. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 97 с.
3. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанта розвитку. Київ: Знання, 2010. 431 с.
4. Романюк С. А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія політика, практика: монографія. Київ: НАДУ, 2013. 408 с.
5. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан та пріоритети вдосконалення: монографія. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. 374 с.
6. Данилишин Б. Українці не довіряють гривневим активам все більше. URL: <https://epravda.com.ua/experts/2024/12/24>.
7. Ткаченко Н. М., Горова Т. М., Ілленко Н. О. Податкові системи країн світу та України. Облік та звітність: навч.-метод. посібник. Київ: Алерта, 2004. 554 с.

References:

1. Baranovskyi O. I. (2004). Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizm zabezpechennia): monohrafiia [Financial security in Ukraine (assessment methodology and mechanism of provision): monograph] Kyiv: Kyiv. Nats. torh-ekon. un-t, 759 s. [in Ukrainian].
2. Hrynchyshyn I. M., Bil M. M., Leshchuk I. V., Patytska Kh. O., Popadynets N. M. (2019). Potentsial terytorialnykh hromad: otsiniuvannia ta napriamy pidvyshechennia efektyvnosti vykorystannia: naukovo-analytychna dopovid. [The potential of territorial communities: assessment and directions for improving the efficiency of use: a scientific and analytical report] Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», 97s. [in Ukrainian]
3. Kizyma T. O. (2010). Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanta rozvytku. [Household finances: modern paradigm and dominant development] Kyiv: Znannia, 431 s. [in Ukrainian]
4. Romaniuk S. A. (2013). Rozvytok rehioniv u vidkrytii ekonomitsi: teoriia polityka, praktyka: monohrafiia. [Development of regions in an open economy: theory, politics, practice: monograph]. Kyiv: NADU, 408 s. [in Ukrainian].
5. Pukhyr S. T. (2017). Finansovi mekhanizmy realizatsii derzhavnoi rehionalnoi polityky: suchasnyi stan ta priorytety vdoskonalennia: monohrafiia. [Financial mechanisms for the implementation of state regional policy: current state and priorities for improvement: monograph] Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy», 374 s. [in Ukrainian]
6. Danylyshyn B. Ukraintsi ne doviriaut hrynevym aktyvam vse bilshe. [Ukrainians do not trust hryvnia assets more and more]. Available at: <https://epravda.com.ua/experts/2024/12/24>. [in Ukrainian]
7. Tkachenko N. M., Horova T. M., Illienko N. O. (2004). Podatkovi systemy krain svitu ta Ukrainy. Oblik ta zvitnist: navch.-metod. posibnyk. [Tax systems of the countries of the world and Ukraine. Accounting and reporting: educational method. manual.] Kyiv: Alerta, 554 s. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 10.12.2024 р.